

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa

o stave a úrovni výchovy a vzdelávania žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v základných školách v školskom roku 2010/2011 v SR

Úloha s cieľom zistiť stav a úroveň starostlivosti o žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia (SZP) v základných školách sa plnila v priebehu komplexných inšpekcií. Na získanie aktuálnych údajov o žiakoch zo SZP sa zadával riaditeľom škôl dotazník. Informácie o dochádzke, výchovno-vzdelávacích výsledkoch a správaní sa žiakov školskí inšpektori overovali a dopĺňali rozhovormi s vedením školy a s pedagogickými zamestnancami.

Činnosť školy v oblasti starostlivosti o žiakov zo SZP bola sledovaná v **176 ZŠ** (7,94 % z celkového počtu ZŠ v SR). Z celkového počtu **36 345** žiakov evidovali kontrolované školy **943** (2,59 %) žiakov zo SZP, z nich **584** navštevovalo 1. stupeň (vrátane nultého ročníka), 2. stupeň **359** a školský klub detí (ŠKD) navštevovalo **121** žiakov. Najviac žiakov zo SZP evidovali v školách Banskobystrického – 21,2 % a Košického kraja 19,2 %, najmenej v Trnavskom 2,4 % a Prešovskom kraji 9,3 % z celkového počtu kontrolovaných škôl.

Prehľad počtu žiakov zo SZP je uvedený v tabuľke č. 1.

Tabuľka č. 1 Aktuálne počty žiakov zo SZP

Prehľad o vykonaných KI v ZŠ		počet
Celkový počet kontrolovaných ZŠ		176
Celkový počet škôl so žiakmi zo SZP		64
Celkový počet žiakov		36 345
Celkový počet žiakov zo SZP		943
z toho	na 1. stupni	584
	na 2. stupni	359
	v nultom ročníku	115
	v ŠKD	121

Nulté ročníky navštevovalo v **17** triedach **115** žiakov zo SZP. Školy v nich poskytovali vzdelávanie žiakom, ktorí dosiahli fyzický vek šesť rokov, nedosiahli školskú spôsobilosť, pochádzali zo SZP a nebol u nich predpoklad zvládnutia vzdelávacieho programu prvého ročníka ZŠ. Riaditelia ZŠ z vlastných poznatkov a skúsenosti v dotazníku uviedli, že deti po absolvovaní nultého ročníka ľahšie zvládali prvý ročník, minimalizovali sa ich adaptačné problémy v škole. Boli jazykovo zdatnejšie, samostatnejšie a postupne sa rozvíjala ich grafomotorika. Pri zaradovaní žiakov do skupiny žiakov zo SZP neboli vždy dostatočne zorientovaní v platných právnych predpisoch. Z tohto dôvodu sa vyskytli prípady, že riaditelia škôl do skupiny žiakov zo SZP zaradili aj tých, ktorí nespĺňali podmienky stanovené školským zákonom.

Žiaci zo SZP boli v ZŠ vzdelávaní v nultom ročníku, v bežných a špeciálnych triedach a v špecializovanej triede. Riaditelia pre 17,3 % žiakov zabezpečili **individuálne výchovno-vzdelávacie podmienky**: modifikovaný učebný plán a učebné osnovy jednotlivých predmetov, oslobodenie žiakov od vyučovania cudzích jazykov a telesnej výchovy, zaradenie nových predmetov, rozvíjanie špecifických funkcií, čítanie a písanie hrou, využívanie špecifického hodnotenia žiakov, organizáciu výchovy a vzdelávania, individuálnu prácu so žiakmi, prípravu žiakov na vyučovanie v rámci ŠKD. V jednej ZŠ zaviedli celodenný výchovný systém – žiaci v mimovyučovacom čase navštevovali súkromnú základnú umeleckú školu a súkromné centrum

voľného času. Pre 24,7 % žiakov v rámci **úpravy organizácie výchovy a vzdelávania** školy uvádzali pomoc asistentov učiteľov, doučovanie a dostatok času pri samostatnej práci žiakov. ZŠ¹ v Žilinskom kraji mala so súhlasom zriaďovateľa zriadenú špecializovanú triedu. Boli do nej zaradení 8 žiaci zo SZP, ktorí po absolvovaní nultého ročníka nemali predpoklad úspešne zvládnuť obsah vzdelávania prvého ročníka ZŠ. Dlhodobo chorých žiakov doučovali učители doma, vyučovanie niektorých vyučovacích hodín bolo zabezpečené špeciálnym pedagógom. V Bratislavskom kraji dve žiačky, ktoré boli na materskej dovolenke, navštevovali školu 2 vyučovacie hodiny týždenne. Učители pri výchove a vzdelávaní 34,3 % žiakov zo SZP uplatňovali **špecifické metódy a formy práce**, pri ich voľbe vychádzali z odporúčaní príslušných zariadení výchovného poradenstva a prevencie. Najčastejšie sa uplatňovali zásady názornosti a postupnosti, individuálny prístup k žiakom, motivačný rozhovor a rozprávanie, zadávanie diferencovaných úloh a činností, cielená skupinová práca a práca vo dvojici, riešenie situačných úloh, zážitkové učenie, didaktické hry, heuristická a demonštračná metóda, predĺžený výklad, špecifický spôsob hodnotenia a klasifikácie (ústna a obrázková pochvala, motivovanie kladným hodnotením). Na prvom stupni ZŠ učители kládli dôraz na rozvoj komunikačných schopností v spisovnom jazyku, často za pomoci asistenta učiteľa, ktorý ovládal rómsky jazyk. Plnením špecifických cieľov pedagogovia eliminovali, alebo odstraňovali ďalšie hendikepy vyplývajúce zo SZP (nedostatočné hygienické návyky, nevytvorené pracovné návyky v kolektíve a pri samostatnej činnosti, nízka sústredenosť a pozornosť, nerešpektovanie až odmietanie pokynov pedagógov, kultúrne a sociálne vylúčenie). Pri **hodnotení učebných výsledkov** žiakov vyučujúci kládli dôraz na ich individuálne schopnosti, uprednostňovali pri skúšaní formy odpovede, ktoré boli pre nich výhodnejšie, u žiakov s vývinovými poruchami učenia nehodnotili diktát známkami, ale slovné s vyčíslením počtu chýb. Takmer všetky ZŠ (97,2 %) využívali vo vzťahu k uvedeným žiakom aj **odborný servis** zabezpečený výchovným poradcom, v niektorých ZŠ (40,3 %) aj v spolupráci so školským špeciálnym pedagógom. Takmer polovica škôl využívala služby asistenta učiteľa (46 %) a iba v minimálnej miere aj školského psychológa (5,1 %).

Pre 14,2 % žiakov zo SZP v ZŠ **upravili prostredie**, napríklad vytváraním tried s menším počtom žiakov, imitovaním rodinného prostredia v triede (kuchynka, obývací a detská izba, hrací kútik, kútik stolovania), vybavením tried počítačmi s videoprojekciou a prezentačnými plochami, koberce v triedach, zabezpečením priestoru na oddych a hru počas prestávok, prístup ku knihám a hračkám. Pre výchovu a vzdelávanie žiakov v nultom ročníku boli vytvorené individuálne podmienky. Vyučovanie sa realizovalo v upravenom prostredí tried s nižšie položenou tabuľou, magnetickou tabuľou, kobercom, hračkami a ďalšími pomôckami. V triedach boli rozmiestnené lavice tak, aby vyhovovali potrebám práce žiakov vo dvojici a umožňovali bezproblémový prístup učiteľky k zadávaniu diferencovaných úloh a ich následnej kontrole. V niektorých ZŠ bola pre špeciálneho pedagóga zriadená miestnosť na individuálnu prácu so žiakmi. V jednej škole na zabezpečenie bezpečnosti a ochrany zdravia i predchádzaniu šikanovania žiakov zaviedli monitorovací systém, inštalovali kamery na školský dvor, na chodby, do telocvične a 10 kamier do tried. V hygienických priestoroch poskytovali toaletné potreby, papier, mydlo a papierové utierky.

Triedni učители pravidelne monitorovali povinnú školskú dochádzku všetkých žiakov. Na triednických hodinách oboznamovali žiakov so školským poriadkom a so spôsobom ospravedlňovania zameškaných hodín. Na zlepšenie **dochádzky** žiakov a ich **správania** školy iniciovali pohovory so zákonnými zástupcami žiakov, rómski asistenti odprevádzali žiakov do škôl a zo škôl, využívali motiváciu udelením pochvaly, písomné upozornenia, pravidelné hlásenia na obecný a sociálny úrad, priestupkové konanie v spolupráci so zriaďovateľom za prítomnosti kurátora z úradu práce sociálnych vecí a rodiny (ÚPSVaR), cyklus prednášok a aktivít pre žiakov s problémovým správaním so psychologičkami z CPPPaP. Nepravidelnú dochádzku žiakov a neospravedlnené absencie riešili konzultáciami s rodičmi žiakov. Spolupracovali aj s krízovými centrami, príslušníkmi Policajného zboru, komunitnými pracovníkmi a miestnou rómskou iniciatívou. Organizovali pre žiakov rôzne besedy, prednášky, policajné akcie a zapojili žiakov

---

¹ ZŠ, Dončova 4, Ružomberok

do preventívneho projektu Správaj sa normálne. Niektoré ZŠ uviedli bezproblémovú dochádzku a správanie žiakov zo SZP. Výrazným motivujúcim činiteľom plnenia povinnej školskej dochádzky žiakov v ZŠ bolo poskytovanie bezplatnej stravy, balíčka učebných pomôcok a preplácanie cestovných lístkov dochádzajúcim žiakom.

Riaditelia škôl poukazovali na skutočnosť, že v regiónoch s vysokou nezamestnanosťou narastá počet detí žijúcich v prostredí, ktoré nepodporuje ich socializáciu a neposkytuje im dostatok primeraných podnetov na rozvoj ich osobnosti. Väčšina z nich neabsolvovala predškolskú prípravu, čo sa negatívne odrazilo v úrovni samoobslužných činností, ale aj hygienických návykov. Rozvíjaniu socializácie žiakov zo SZP napomáhala aj zriaďovanie nultých ročníkov. Poskytovali žiakom možnosť dlhšieho adaptačného procesu na školské prostredie. Získavali v nich základné sociálne, hygienické a pracovné návyky nevyhnutné pre úspešné zvládnutie edukačného procesu. Pretrvávajúcim problémom sa vo veľkej miere javila spolupráca s rodičmi žiakov, ktorí majú nedbalý postoj k príprave svojich detí na školu, k samotnému školskému výkonu detí, ale aj k angažovanosti pri riešení výchovno-vzdelávacích potrieb a problémov svojich detí. Na národnostne zmiešanom území často pretrvávajú pri vstupe do prvého ročníka problémy v jazykovej oblasti.

Najčastejšie uvádzaným dôvodom slabých **výchovno-vzdelávacích výsledkov** žiakov zo SZP naďalej zostáva nezáujem žiakov o učenie a následne veľký počet vymeškaných hodín, nedostatočná domáca príprava súvisiaca s málo motivujúcim rodinným prostredím. Školy na odstránenie nedostatkov uvádzali zaradenie žiakov do ŠKD, prispôsobenie písomnej a ústnej skúšky možnostiam žiakov, jedna ZŠ poskytovanie celodennej výchovnej starostlivosti a materiálnych pomôcok na vyučovanie podľa potreby zdarma. Za najväčšie negatíva v práci so žiakmi zo SZP riaditelia škôl uviedli, že do 1. ročníka prichádzali nezaškolení žiaci z málo podnetného rodinného prostredia bez osvojených základných hygienických návykov, s jazykovou bariérou a málo rozvinutými grafomotorickými schopnosťami. Vo vyšších ročníkoch sa u niektorých žiakov prejavilo záškoláctvo s vedomím rodičov ospravedlňované lekáorskými potvrdeniami. Žiaci prejavovali nízky záujem o učenie, ktorý bol vo vyšších ročníkoch výraznejší. S nástupom puberty sa prehlbovali aj výchovné problémy, pričom zväčša chýbal záujem rodičov o spoluprácu so školou pri ich riešení. V niektorých školách, kde sú tieto deti (najmä z rómskej komunity) podporované príspevkami na stravu, chodia do školy len kvôli obedu, o učenie neprejavujú záujem, nenosia si učebné pomôcky, nerešpektujú učiteľov, vyrušujú na vyučovaní, často vyvolávajú konflikty so spolužiakmi, prejavuje sa u nich agresivita a vulgarizmus vo vyjadrovaní. Vyskytli sa aj prípady ničenia pomôcok zo sociálneho balíčka, krádeže a jedna škola uvádza dokonca výskyt šikanovania učiteľov týmito žiakmi. Niekedy ich začleňovanie do tried sťažuje aj zanedbaná hygiena a úprava zovňajšku. Jedna ZŠ² uviedla, že sa u týchto žiakov často vyskytuje pedikulóza a infekčné choroby (hepatitída typu A, svrab), žiaci nosia do školy v taškách hmyz (šváby). Škola zabezpečujúca celodenný výchovný systém konštatovala prínos tohto spôsobu starostlivosti o žiakov zo SZP ich úspešnosťou vo vyšších ročníkoch a predpokladmi pre zvládnutie základného vzdelania. Pri uplatňovaní individuálneho prístupu sa zlepšil ich vzťah k učeniu a zvýšila sebadôvera. Dobré skúsenosti uvádzali učitelia s vytváraním situácií, v ktorých mali títo žiaci možnosť zažitia úspechu, s ich zapájaním do skupinových aktivít a do činností v oblastiach, ktoré im boli blízke (napr. tanečné, spevácke). Spoluprácu s rodičmi sa snažili niektoré školy zlepšiť zapojením rodičov do brigád a ich spoluúčasťou na mimoškolských podujatiach. Za účelom **zlepšenia výchovno-vzdelávacích výsledkov** žiakov zo SZP sa učitelia zúčastňovali rôznych vzdelávacích podujatí, odborného seminára k výchove a vzdelávaniu žiakov so ŠVVP a zapojili sa do projektu Podpora integrovaného vzdelávania Rómov. Riaditelia ZŠ v dotazníkoch uviedli, že u žiakov zo SZP dosiahli pozitívne výsledky vo výchovno-vzdelávacom procese najmä trpezlivou prácou a súčinnosťou triednych učiteľov, špeciálnych pedagógov, výchovných poradcov a asistentov učiteľa. Dokázali u žiakov vyvolať radosť z tímovej práce a zlepšovať ich sociálne kompetencie. Rozvíjaním praktických a manuálnych činností žiakov s uplatňovaním individuálneho

---

² ZŠ, P. Jilemnického 1813/1, Zvolen

prístupu a častým povzbudzovaním a vyslovovaním pochvál za ich výsledky a činnosť dosiahli u týchto žiakov lepšie výsledky vo vzdelávaní. Na vyučovacích hodinách im zabezpečili učebné pomôcky: kalkulačky, tabuľky sčítania a odčítania, pravidlá slovenského pravopisu a prístup k internetu. Niektoré ZŠ na požiadanie rodičov individuálne doučovali žiakov v popoludňajších hodinách.

Žiaci zo SZP sa zväčša zapájali do **mimoškolských** aktivít a projektov, vykonávali činnosť v záujmových útvaroch, zúčastňovali sa športových, hudobných, literárnych, výtvarných i dopravných súťaží a zbierali druhotné suroviny. Pracovali v projektoch Vedma – volíme edukáciu pre diferencované modely aktivít, História kráča s nami, Detský čin roka, Dental alarm, Povedz nie droge, Zober loptu a nie drogu. Žiaci sa v priebehu roka aktívne zapájali do kultúrnych a spoločenských podujatí organizovaných pri rôznych príležitostiach v škole a obci. Zúčastňovali sa výchovných koncertov, divadelných a filmových predstavení, chodili na plavecký výcvik, exkurzie a výlety. Nezaujím žiakov o podujatia neuviedla ani jedna škola.

Školy uvádzali nasledovné skúsenosti z práce so žiakmi zo SZP:

Pozitíva

- účelná spolupráca s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie
- zlepšenie vzťahu medzi špeciálnym pedagógom a žiakmi
- záujem o činnosti vyžadujúce manuálne zručnosti
- zapájanie žiakov do kolektívnych činností na vyučovaní i mimo neho

Negatíva

- nezáujem, slabá, ba dokonca až žiadna komunikácia zo strany niektorých rodičov
- nesystematická a nedostatočná domáca príprava
- časté zabúdanie pomôcok
- pomalšie napredovanie vo výchove a vzdelávaní
- problémy pri prispôsobovaní sa pravidlám, normám a požiadavkám
- rečová, jazyková a kultúrna bariéra
- zhoršovanie priemeru prospechu a dochádzky v triede
- nevytvorené pracovné a sociálne návyky
- nepravidelná dochádzka do školy

Záver

Počet žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v školách bol v jednotlivých krajoch SR ovplyvnený situovaním školy vo vidieckom či v mestskom prostredí, mierou zamestnanosti rodičov, sociálnou štruktúrou a národnostným zložením. Z celkového počtu 176 základných škôl 64 evidovalo 943 žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia. Podľa možností a potreby modifikovali učebné plány a učebné osnovy, využívali oslobodenie žiakov od vyučovania niektorých predmetov, pomoc asistentov učiteľov, poskytovali žiakom doučovanie a možnosť pracovať v záujmových útvaroch podľa výberu. Počet škôl so zriadeným nultým ročníkom a špecializovanými triedami sa javí ako nedocenenie ich významu zo strany škôl, najmä v regiónoch s veľkým počtom detí pochádzajúcich zo sociálne a výchovne nedostatočne podnetného prostredia. Mladší žiaci prejavovali záujem o učenie, u starších sa záujem vo vyšších ročníkoch vytrácal. Na zvládnutie vedomostí žiakmi využívali najmä individuálny prístup, diferencované a skupinové vyučovanie, manipulačné a kooperatívne metódy a formy práce, zážitkové učenie. Pri výraznejších výchovno-vzdelávacích problémoch poskytovali žiakom doučovanie, individuálnu starostlivosť školského špeciálneho pedagóga či školského psychológa. Aktívne spolupracovali s centrami pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie a s centrami špeciálno-pedagogického poradenstva. Výchovní poradcovia riešili výchovno-vzdelávacie problémy žiakov v spolupráci so sociálno-právnym oddelením a sociálnou kuratelou úradu práce, sociálnych vecí a rodiny a často aj s políciou. V rámci zlepšenia dochádzky žiakov konzultovali problémy s rodičmi, čo sa nie vždy stretlo s pochopením a hlavne so záujmom zákonných zástupcov. Výrazným motivujúcim činiteľom plnenia povinnej školskej dochádzky

žiacov zo sociálne znevýhodneného prostredia bolo poskytovanie bezplatnej stravy, učebných pomôcok a preplácanie cestovných náhrad dochádzajúcim žiakom. Pri posudzovaní a následne vykazovaní žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia pretrváva nedostatočná orientácia riaditeľov škôl v platných právnych predpisoch. Oblasť spolupráce so zákonnými zástupcami žiakov sa výrazne nezlepšila a naďalej si vyžaduje zvýšenú pozornosť všetkých pedagogických zamestnancov škôl.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom základných škôl

- uplatňovať v praxi všeobecne záväzné právne a rezortné predpisy týkajúce sa žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia
- zintenzívniť spoluprácu s poradenskými zariadeniami najmä pri zriaďovaní nultých ročníkov a špecializovaných tried
- zvýšiť počet asistentov učiteľa a špeciálnych pedagógov v ZŠ pri zabezpečovaní edukačných podmienok pre žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia
- aplikovať vo väčšej miere rôzne formy spolupráce školy, rodiny a komunitných pracovníkov
- vytvárať multikultúrne učebné prostredie reflektujúce odlišnosti detí a rodín

Zriaďovateľom

- metodicky usmerniť riaditeľov škôl pri zaradovaní žiakov do skupiny žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia v zmysle všeobecne záväzných právnych a rezortných predpisov